

Benzile desenate franco-belgiene în spațiul francofon european al secolului al XX-lea

Rezumatul tezei

Cuvinte-cheie: benzile-desenate, narațiune, grafică, terminologie, reprezentativitate

Teza noastră își propune să analizeze un domeniu controversat și complex – benzile desenate - aplecându-se asupra dimensiunii narative ale acestora. Demersul nostru vizează abordarea fenomenului din perspective generale, urmând a se concentra apoi asupra benzilor desenate franco-belgiene urmărind reprezentativitatea acestora în spațiul francofon european al secolului al XX-lea. Studiul se extinde cu analiza benzilor desenate „*Rahan*” (1969) din prisma apartenenței acestora la genul narativ.

Din această perspectivă, lucrarea s-a dezvoltat pe două direcții propunându-și să demonstreze că:

- ❖ narațiunea grafică poate fi considerată un gen narativ, întrunind toate elementele caracteristice, dar prezentând totodată particularități specifice
- ❖ benzile desenate franco-belgiene sunt reprezentative pentru dezvoltarea fenomenului în spațiul francofon european, al secolului al XX-lea

Teza este alcătuită dintr-o parte introductivă în care prezentăm pe scurt elementele de contextualitate, motivația alegerii temei, interesul științific, interesul personal, ipoteza și obiectivele, cât și metodologia cercetării.

Pornind de la obiectivele propuse, teza este structurată pe șase capitole urmărind identificarea principalelor aspecte legate de complexitatea evoluției și dezvoltării benzilor desenate, în general și a benzilor desenate franco-belgiene, în special, de-a lungul vremii.

Primul capitol face referire la aspectele teoretice și precizările terminologice, urmărindu-se definirea conceptelor domeniului studiat. Sunt trecute în revistă definițiile benzii desenate de-a lungul timpului și motivele dificultăților întâmpinate în stabilirea unei forme

general acceptate. Se analizează cercetările din domeniu și autorii care au contribuit de-a lungul timpului la aprofundarea și dezvoltarea acestuia.

Prin varietate și originalitate, benzile desenate devin pentru cel care le cercetează, un subiect inepuizabil în formă și conținut. În studiile sale asupra diferitelor încercări de a defini banda desenată, Aaron Meskin ajunge la respingerea ideii ca aceasta ar putea fi definită în modul clasic, argumentând faptul că în demersul de analizare a unei benzi desenate, nu apare necesitatea unei definiții general valabile, prestabilită. Este mai important, în opinia autorului, ca fiecare bandă desenată să fie analizată în funcție de stilul căruia îi aparține, tehnicile folosite și intențiile identificate în forma ei, având în vedere o varietate de elemente care sunt specifice, dar nu necesare și care apar folosite în crearea acesteia, precum: text, desen, dialog și coloratură.¹

Capitolul continuă cu descrierea apariției benzilor desenate și a caracteristicilor acestora. Se prezintă argumentele cu privire la rădăcinile preistorice ale acestei forme de artă narativă și se urmărește evoluția până în momentul apariției primelor benzi desenate clasice și a romanelor grafice. Apoi, se continuă cu elementele care caracterizează o bandă desenată: casetele, bulele de dialog, banda, precum și cu prezentarea informațiilor referitoare la numărul de pagini, importanța relației dintre desen, text și modul de așezare în pagină.

Al doilea capitol are ca obiectiv prezentarea unei istorii selective a benzilor desenate, pornind de la comicsurile americane, benzile desenate franco-belgiene, benzile desenate englezești, fumetti, manga, benzile desenate românești și ajungând la romanul grafic. Este descris contextul social și politic al apariției benzilor desenate și notele caracteristice în funcție de spațiul geografic de apartenență. Sunt aduși în atenție autori și ilustratori emblematici pentru fiecare regiune prezentată, cu lucrările de referință și personajele definitorii. Analizăm romanul grafic și importanța lui în certificarea fenomenului benzilor desenate, prin exprimarea unor noi valențe, mai complexe ale acestora. În finalul capitolului este descrisă trecerea benzilor desenate în era digitală. Se are în vedere apariția web comicsurilor, importanța acestora și valențele lor creatoare. Web comicsurile se dovedesc a fi mai complexe decât benzile desenate oferind publicului nu doar imagini și text, ci și interacțiune în timp real, animație și jocuri. Se

¹ A. Meskin, *Defining Comics?*, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 65:4, 2007, https://www.academia.edu/2675773/Defining_comics, p. 369 (accesat pe 23 iunie 2018)

realizează un scurt istoric al apariției web comicsurilor prezentându-se avantajele și limitele acestora.

Din punct de vedere social, benzile desenate au fost, în secolul al XX-lea, un fenomen al mass-mediei. Acestea au reprezentat o „oglinză” a vremii în care au fost create, evidențiind realitățile sociale, politice și culturale și servind ca instrument de critică, de bună-dispoziție, de revoltă sau de propagandă.

Banda desenată este o formă de artă bazată pe imagini, tradiții și tehnici grafice, dar datorită structurii narrative inedite și tot mai complexe, putem afirma că este și o formă de literatură. Impactul cultural al cărților de benzi desenate asupra lumii este demn de remarcat: adaptarea lor în filme și seriale de televiziune, extinderea identității super-eroice fictive în grupuri de viață reală și utilizarea cărților de benzi desenate pentru a disemina opinii și ideologii, au avut un efect puternic asupra societății. Prin mesajul social pe care îl transmit, prin efortul depus pentru a transforma benzi desenate în instrumente de reflecție personală, prin contribuția educațională adusă generațiilor de copii de orice vârstă, benzile desenate sunt și vor rămâne o parte a culturii universale.

Al treilea capitol prezintă cadrul teoretic care evidențiază reprezentativitatea benzilor desenate franco-belgiene în spațiul francofon european, urmărind aspecte legate de apariția acestora și evoluția fenomenului de-a lungul secolului al XX-lea. Este tratat cu precădere mijlocul acestui secol, când fenomenul benzilor desenate a înregistrat o perioadă de avânt. Sunt prezentate specificul benzilor desenate franco-belgiene, stilurile reprezentative și școlile de grafică narativă de la Bruxelles și Marcinelle, create în jurul a doi mari creatori de benzi desenate, Hérge și Franquin.

Pentru creatorii de benzi desenate, piața franco-belgiană, datorită strategiilor de marketing și distribuție, creează un mediu propice experimentării și depășirii limitelor personale, atât în privința subiectelor abordate, a publicului țintă, cât și în privința tehnicilor de redare grafică folosite.

După anul 1964, banda desenată este catalogată ca „a noua artă” în Franța. Această expresie este folosită pentru prima oară de Claude Beylie în al doilea articol al seriei „Este banda desenată o artă?” publicat în revista „*Lettre et médecins*”² și marchează recunoașterea

² C. Beylie, *La bande dessinée est-elle un art?*, revista *Lettre et médecins*, ianuarie-septembrie, 1964, p. 23

benzilor desenate ca mod de expresie și ca artă narativă de sine stătătoare. Autorii și ilustratorii de benzi desenate încep să se bucure de același respect precum scriitorii sau artiștii.

Sfârșitul secolului este marcat de „reînnoirea benzilor desenate”, mișcare ce urmărește perfecționarea și experimentarea continuă, precum și adaptarea permanentă a modului de narațiune sau a stilului grafic în funcție de subiectul abordat. Apar benzile desenate „mute”, care au ca scop atragerea atenției asupra „noului mod de a citi” promovat de benzile desenate, o lectură secvențială, al cărui cititor devine însuși povestitorul, acesta implicându-se activ în derularea acțiunii.

Al patrulea capitol prezintă creatori celebri de benzi desenate franco-belgiene și influența acestora asupra fenomenului. Autorii aleși sunt reprezentativi, cu impact atât asupra genului, cititorilor și revistelor care i-au consacrat, cât și asupra generațiilor următoare de scenariști și ilustratori.

Pe parcursul întregului capitol am reliefat reprezentativitatea și bogata contribuție a autorilor de benzi desenate franco-belgiene, la dezvoltarea fenomenului în spațiul francofon european al secolului al XX-lea. Fiecare dintre autorii prezentați a schimbat semnificativ lumea benzilor desenate, ridicând-o de la un domeniu de nișă, la unul recunoscut și apreciat.

Scriitorii prezentați sunt cu adevărat remarcabili. Unii dintre ei, precum Hergé și André Franquin au condus la crearea în jurul stilurilor care i-au consacrat, a unor școli reprezentative. Astfel au luat naștere „Școala de la Bruxelles” care promova stilul „liniei clare” și „Școala de la Marcinelle”, care promova un stil caricatural. În cadrul acestor școli, artiștii de benzi desenate au lucrat împreună contribuind la îmbunătățirea, dezvoltarea și recunoașterea calității și importanței benzilor desenate, încurajând tinere talente să urmeze acest domeniu. René Goscinny contribuie la apariția unei întregi generații de scenariști și ilustratori prin viziune și prin necondiționata promovare a acestora. Enki Bilal și Marjane Satrapi contribuie la evoluția benzilor desenate, realizând unele dintre cele mai apreciate romane grafice.

Influența exercitată asupra domeniului de autorii de benzi desenate franco-belgiene de-a lungul întregului secol al XX-lea este de necontestat. Aceștia au contribuit în mod decisiv la nașterea, dezvoltarea și evoluția benzilor desenate în spațiul francofon european.

Al cincilea capitol prezintă personaje precum Tintin, Astérix și Obélix, Ștrumfii și Pif. Se descrie contextul social și politic în care au fost create, povestea lor, analizându-se impactul asupra cititorilor, dar și elementele de noutate aduse în privința scenariului și a modului în care

au fost creionate și reprezentate. Este surprinsă trecerea de la benzile desenate la filmul de animație și filmul artistic. Se reliefează rolul benzilor desenate și a artiștilor consacrați, în dezvoltarea domeniului cinematografic, primele studiouri de animație, criticile și provocările primelor încercări.

Personajele de benzi desenate franco-belgiene impresionează prin complexitate. Caracterizate de realism sau fantezie acestea reușesc să creeze un univers cu care cititorii rezonează ușor. Simplitatea și umorul cu care acestea își înfruntă aventurile, cât și abordarea unor teme precum prietenia și compasiunea, le fac ușor de înțeles și de apreciat.

Stilul de redare a personajelor, trăsăturile acestora, dar și vocabularul folosit, contribuie deseori la umorul și succesul unei serii de benzi desenate, aducând notorietate personajelor. Acestea sunt reprezentative pentru stilul „liniei clare” fiind realizate prin linii simple și bine definite, iar casetele care le redau sunt aerisite, fără detalii în exces.

Prin stil, complexitatea subiectelor abordate și influența avută asupra cititorilor, personajele sunt definitorii pentru benzile desenate franco-belgiene, contribuind la dezvoltarea fenomenului în spațiul francofon european al secolului al XX-lea.

Filmele de animație și filmele artistice au fost profund influențate de benzile desenate. Majoritatea desenelor animate din secolul al XX-lea au provenit sau au fost inspirate din acestea. Personaje celebre din filmele de animație, precum Ștrumfii, Marsupilami, Astérix sau Tintin, și-au dobândit notorietatea inițial ca eroi de benzi desenate franco-belgiene și apoi ca personaje animate.

Cea mai mare parte a creatorilor de benzi desenate franco-belgiene nu au răspuns provocării reprezentate de filmul de animație, neregăsindu-se în mediul audio-vizual. Cu toate acestea, au fost și exemple contrare, de creatori care au îmbrățișat cu succes noua provocare, scriind scenariile și regizând primele adaptări animate ale propriilor benzi desenate, precum René Goscinny și Albert Uderzo.

Spre finalul secolului al XX-lea, regizori renumiți ai unor filme celebre de science-fiction au recunoscut colaborarea pentru realizarea decorurilor și personajelor cu artiștii celebrei reviste de benzi desenate, „*Métal Hurlant*” (1974).

Al șaselea capitol cuprinde studiul de caz având ca punct central personajul Rahan. Extrem de controversat la momentul apariției datorită faptului că scenaristul benzii desenate împărtășea ideile Partidului Comunist Francez, Rahan evoluează în timp reușind să se

desprindă de aceste interpretări. Se studiază contextul social și politic în care apare personajul, scenariștii și ilustratorii care i-au marcat existența, cât și apartenența benzilor desenate „Rahan” (1969) la genul narativ. Se evidențiază întrunirea elementelor caracteristice genului: prezența naratorului și a personajelor, existența unui fir narativ, stilul și tematica abordată.

Privită la început ca o serie de benzi desenate secundară, „Rahan” (1969) reușește, în doar câțiva ani, să intre în Panteonul benzilor desenate, fiind devorată de tinerii cititori. Principala atracție o reprezintă personajul principal, Rahan, cu cuțitul său de fildeș, slipul din piele de animal, colierul cu cinci gheare, părul lung și blond și strigătul sălbatic: „Rahaaaaa!”³

Valorile umane universale vehiculate în paginile seriei de benzi desenate „Rahan” (1969), precum: transmiterea cunoștințelor, fraternitatea, respectul față de natură, rămân teme de actualitate. Stilul desenelor lui André Chéret este incredibil de actual și plin de energie. Rahan pare să iasă din pagină, pus în evidență de un prim plan care servește drept cadru de acțiune, de casete fără linii de delimitare într-o succesiune de scene cinematografice și coloraturi ale narațiunii.

Rahan nu este un personaj static, ci dimpotrivă, extrem de dinamic. El nu încetează să evolueze de-a lungul seriilor de aventuri la care participă. Astfel, cititorii sunt parte din viața personajului, asistând la copilăria acestuia, la maturizarea lui, la căsătoria și nașterea primilor săi copii, ba chiar și la moartea acestuia, chiar dacă totul a fost urmarea unei neînțelegeri.⁴

Numeroși autori contemporani de benzi desenate au marcați și inspirați de seria de benzi desenate „Rahan” (1969). Astfel, în autobiografia sa, Christian Hincker alias Blutch, scenarist și artist contemporan de benzi desenate, se declară ca fiind un mare admirator al seriei „Rahan” (1969), încă din copilărie, nu doar a scenariilor scrise de Roger Lécureux, ci și a desenelor realizate de André Chéret.⁵ „Am cercetat mult, Rahan nu are echivalent în benzile desenate pentru copii! Și nici vreun succesori! Desigur, dacă descoperi seria la maturitate, pot exista discuții. Pentru un tânăr însă, este o îndrăzneală pură, atât scenariul, cât și punerea în scenă, se

³ A. Gonzague, *Mais pourquoi „Rahan” est-elle une BD culte?*, 2017, <https://bibliobs.nouvelobs.com/bd/20171218.OBS9447/mais-pourquoi-raham-est-elle-une-bd-culte.html> p. 1, (accesat pe 25.03.2019)

⁴ J. Wacquet, *Eternel Rahan. Pourquoi lire Rahan?* extras din Trésors de Rahan, 2020, <https://www.editions-soleil.fr/actualites/eternel-raham>, p. 1, (accesat pe 15.11.2020)

⁵ J. Wacquet, op. cit., p. 1

reinventează constant, sub ochii cititorului. Cu siguranță, putem afirma că suntem în prezența unei capodopere.”

Pentru Christophe Blain, un ilustrator francez de benzi desenate, marele merit al seriei „Rahan,, este acela de a desfășura, în spatele unei aparente fluidități, scenariul unor povești stranii, palpitate, pe alocuri înfricoșătoare, situate la granița fantasticului, fără însă a trece această graniță. În seria de benzi desenate „Rahan” (1969), rațiunea este cea care triumfă mereu în fața obscurității întreținută de șamanii triburilor.

Benzile desenate „Rahan” (1969) sunt individualizate, nu doar de scenariile lui Roger sau Jean-François Lécureux, ci, mai ales prin desenele lui André Chéret. Christophe Blain remarcă utilizarea unor moduri inovative de trasare a liniilor, cu intenția de a conferi credibilitate personajelor sale. Alegerea culorilor este extrem de îndrăzneată, iar modul de prezentare a scenelor este de o incredibilă senzualitate. Realismul aproape cinematografic al desenelor marchează cititorul. Totul, focul, apa, pietrele, pădurea, personajele, sunt redată fără ascunzișuri și menajamente.⁶

Pentru toate acestea, cel supranumit „părul de foc”, rămâne unul dintre cele mai populare personaje din bogata colecție de benzi desenate franțuzești, iar Roger Lécureux și André Chéret ocupă un loc de seamă între creatorii de benzi desenate franco-belgiene.⁷

În ultima parte a tezei prezentăm concluziile cercetării, cu sublinierea aspectelor privind originalitatea, limitele în abordarea subiectului, gradul de realizarea a obiectivelor și propunerile de continuare a cercetărilor în domeniu.

Concluziile sunt urmate de bibliografie pe care am structurat-o în două părți: resurse tipărite și resurse electronice.

Secțiunea de anexe a lucrării cuprinde imagini din seriile de benzi desenate prezentate, care oferă suport vizual temei abordate.

⁶ A. Gonzague, op. cit., p. 1

⁷ J. Wacquet, op. cit., p. 1